

بررسی چگونگی گذران اوقات فراغت افراد بالای ۱۸ سال* شهرستان دماوند

مالک میر هاشمی^۱ و دکتر جعفرنجفی زند^۲

چکیده

پژوهش حاضر به قصد بررسی چگونگی گذران اوقات فراغت افراد بالای ۱۸ سال صورت گرفته است. در این پژوهش، با استفاده از روش زمینه یابی و اجرای پرسشنامه محقق ساخته روی ۶۵۰ نفر از اعضای جامعه مورد نظر که بر اساس روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای انتخاب شده بودند اطلاعات لازم جمع آوری گردید. متغیرهایی که ارتباط آنها با چگونگی گذران اوقات فراغت و مدت آن سنجیده شده است عبارتند از: جنس، سن، سطح تحصیلات، محل سکونت، وضعیت تأهل، درآمد ثابت ماهیانه خانواده، نوع شغل و اصالت. پس از تحلیل اطلاعات به صورت توصیفی و استنباطی مشخص شد که جنس، سن، وضعیت تأهل و نوع شغل عواملی هستند که بر مدت اوقات فراغت اثر می گذرانند. به علاوه، عمده ترین شیوه گذران اوقات فراغت "تماشای تلویزیون" و "مطالعه کتاب" بود. از بین هشت متغیر، تنها بین جنس و وضعیت تأهل با شیوه های گذران اوقات فراغت رابطه معتبر به دست آمد.

واژگان کلیدی

اوقات فراغت، تماشای تلویزیون، مطالعه کتاب، محصولات فرهنگی

---

*- بودجه این طرح از اعتبار معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن تأمین شده است.

۱- عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

۲- عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

مقدمه

“ اوقات فراغت^۱ ” یکی از پدیده هایی است که توجه بسیاری از صاحب نظران به ویژه جامعه شناسان و متخصصان علوم اجتماعی و حتی افراد عادی را به خود جلب کرده است. جامعه شناسان معتقدند که فراغت واقعی است کاملاً تازه که در بافت جامعه صنعتی پدید آمده است و آن را نمی توان با بیکاری قرون گذشته مقایسه کرد. تصور بر این است که جامعه شناسی فراغت به عنوان امری ضروری مطرح است، زیرا دانشی است که می خواهد مسائل واقعی تحولات حوزه کار و شیوه زندگی را مطالعه کند. مهمتر از آن، بنا بر عقیده صاحب نظران، از میان جنبه های مختلف این پدیده آنچه دارای اهمیت است بعد فرهنگی و اجتماعی آن است. به سخن دیگر، به دلیل همگانی بودن این پدیده در سطح گروه های مختلف جامعه، توجه به ماهیت و شیوه گذران این اوقات می تواند از جنبه های مختلف، به ویژه فرهنگی و اجتماعی دارای اهمیت باشد. این امر شاید ناشی از این باشد که در نتیجه انقلاب صنعتی و توسعه اجتماعی اقتصادی جهان امروز، از یک سو ساختار زندگی مردم تغییر یافته است، و از سوی دیگر تولید وسیع و گسترده محصولات فرهنگی، به ویژه رسانه های تصویری حجم عظیمی از وقت آزاد و فرصت های مردم جامعه را به خود اختصاص داده است. بنابراین می توان نقشی نیرومند و در عین حال دو گانه در سطوح فرهنگی جوامع داشته باشد، به این معنا که هم می تواند در ارتباط با نیازهای فکری و عملی انسان، عامل سازگاری اجتماعی و پیشرفت و هم ناسازگاری اجتماعی یا واپس ماندگی فرهنگی باشد.

گذشته از آثار مختلف این پدیده بر جنبه های مختلف جامعه و به دلیل تنوع نظرات و برداشت های متفاوت از این مفهوم، ارائه تعریفی جامع از آن ممکن است دشوار باشد. بر پایه تعریفی که جامعه شناس فرانسوی ژوفر دو مازدیه^۲ ارائه کرده است، فراغت عبارت است از: “مجموعه ای از اشتغالات که فرد کاملاً به میل خود یا برای استراحت یا برای تفریح و یا به منظور توسعه آگاهی ها و یا فراگیری غیر انتفاعی، مشارکت اجتماعی داوطلبانه “ پس از رهایی از الزام های شغلی، خانوادگی و اجتماعی بدان می پردازد “ (بهنام،

1- Leisure times

2 - Jofer dumazedie

۱۳۴۸، ص ۲۹۲). در فرهنگ لیتره، فراغت به فرصت و زمانی اطلاق شده است که پس از به انجام رساندن کار و شغل روزانه باقی می ماند (همدانی، ۱۳۴۹، ص ۳۰۰).

مارک تواین^۱ اظهار می دارد که کار عبارت است از هر آنچه که ملزم به انجام آن هستیم، اما بازی مشتمل بر چیزی که ما ملزم به انجام آن نیستیم. فراغت نیز مانند بازی، فعالیتی است که ما آن را به خاطر خودش انتخاب می کنیم. به سخن دیگر، فراغت صرفاً "وقت آزاد" نیست، بلکه بخشی از روز است که ما از قید تعهدات کاری، خانوادگی، زناشویی، و غیره آزاد هستیم. به طور کلی، بسته به تعریف ما از یک فعالیت، هر فعالیت می تواند تحت عنوان فراغت تلقی شود (کلی^۲، ۱۹۸۱، نقل از واندرزندن^۳، ۱۹۹۰).

در دهه ۱۹۶۰ پژوهش های بسیاری در زمینه فراغت انتشار یافت و تراکم دانش در این زمینه افزایش پیدا کرد، اما در عین حال انتقادهایی هم به این مفهوم وارد شد. مارگارت مید^۴ با انتشار کتاب "فراغت توده وار" تصویری تیره از معنی فراغت در جامعه آمریکایی پس از جنگ جهانی ارائه داد. او فراغت جدید را چیزی جز تلاش در چاشنی زدن به زندگی نمی بیند. اریک فرام^۵ نیز با توجه به عقیده اش راجع به موضوع آزادی در برابر امنیت از مفهوم فراغت انتقاد کرد. گرازیای^۶ هم به نوبه خود می کوشد مفهوم بسیار خوش بینانه فراغت را در هم شکنند. او فراغت را در طبقات اشرافی جستجو می کند و نشان می دهد که تفریح و سرگرمی های گوناگون خاص طبقه مرفه و اشراف بوده و طبقه پایین و زحمتکش برای تأمین حداقل معیشت خود چاره ای جز کار و تلاش شبانه روزی نداشتند. و نیز بنا به گفته برتراند راسل^۷ "اساساً این تصویر که فقرا هم از فراغت بهره ای داشته باشند همیشه مایه ناراحتی اغنیا بوده است (اسدی، ۱۳۵۲، صص ۴ و ۵).

1 - Mark twain

2 - Kelly

3 - Vander Zanden

4 - Margaret Mead

5 - Erich fromm

6 - Grazia

7 - Bertrand Russell

گستره فعالیت‌هایی که در چهارچوب اوقات فراغت قرار می‌گیرند وسیع و متنوع است و پژوهشگران کوشیده‌اند تا سهم و ارزش هر یک از این فعالیتها را در اوقات فراغت گروه‌های مختلف بازنشاسی کنند. به علاوه، عوامل مختلف نظیر سن، جنس، درآمد، طبقه اجتماعی و سایر عوامل در ارتباط با انتخاب فعالیت های فراغتی مورد بررسی قرار گرفته است. مطالعات نشان می‌دهند که ساعات فراغت و شیوه گذران آن می‌تواند تحت تأثیر موقعیت شغلی، جنس، سن، سطح تحصیلات، امکانات اقتصادی، محل زندگی و امکانات موجود در آن و حتی ویژگیهای شخصیتی باشد. عواملی نظیر شرایط جامعه از نظر آموزش و پرورش، رشد علمی و فنی، سیاست های فرهنگی، قدرت سرمایه گذاری جامعه در بخشهای مختلف، قوانین و مقررات حکومتی، هنجارها، آداب و رسوم و مذهب و بسیاری عوامل دیگر نیز همگی از طریق تأثیراتی که بر یکدیگر دارند بر ساخت و سازمان اوقات فراغت در جامعه اثر می‌گذارند. برای نمونه، نتایج برخی مطالعات در زمینه رغبت به فعالیت‌های ورزشی به ویژه در دوره های ابتدای نوجوانی و جوانی نشان می‌دهند که فعالیت‌های ورزشی در این دوره ها، جایگاه مهمی را در چهارچوب اوقات فراغت دارند و در استحکام تصور از خود، تثبیت نقش و هویت جنسی و تقویت انطباق با اجتماع و فرهنگ عامه موثر است (واتسون^۱ و کولیس^۲، کلی، ۱۹۸۲). به علاوه در برخی گزارش ها آمده است که همراه با افزایش سن، رغبت به فعالیت های ورزشی کاهش می‌یابد و در مقایسه کلی، زنان نسبت به مردان و افراد دارای تحصیلات و در آمد بالا در مقایسه با افراد دارای تحصیلات و درآمد پایین، کمتر به فعالیت های ورزشی می‌پردازند (هین شینگ^۳، ۱۹۸۱، آنجل^۴، ۱۹۸۱، اشپریتزر^۵، ۱۹۸۳، ریدر^۶ و همکاران، ۱۹۹۱، نقل از روزنامه اطلاعات، ۲۲ تیر ۱۳۷۷، ص ۷).

در یک پژوهش بسیار گسترده (شریفیان و همکاران، ۱۳۷۶) در خصوص چگونگی گذران اوقات فراغت روی ۲۵ هزار نفر از افراد ۱۱ تا ۲۹ سال منتخب شهرهای سراسر کشور این نتایج عمده به دست آمد: فعالیت‌های فراغتی "تماشای تلویزیون" دیدار خویشان

1-Watson

2-Kolis

3-Hinshing

4-Angle

5-Spritzer

6-Rieder

و دوستان " ، " بازی و ورزش و " مطالعه کتاب " از عمده ترین فعالیت های فراغتی نوجوانان است . البته ، " تماشای تلویزیون " از موقعیتی استثنایی برخوردار است. در مطالعه دیگر (شلیله، ۱۳۷۶) روی ۱۶۱ نفر از آزادگان شهر قم این نتیجه به دست آمد که بین گرایش به فعالیتهای مذهبی - سیاسی و ترکیب فعالیت های فراغتی نمونه مورد مطالعه رابطه وجود دارد. به علاوه، متغیرهای درآمد و تحصیلات بر میزان رضایت از اوقات فراغت مؤثر هستند. یافته های مرکز تحقیقات صدا و سیما (۱۳۶۵) با مطالعه روی ۱۶۰۱ نفر از افراد بالای ۱۵ سال نشان می دهد که عامترین شیوه گذران اوقات فراغت مردم تهران " تماشای تلویزیون " است. نتایج مطالعات انجام شده در خارج از کشور حاکی از این است که اعضای متعلق به طبقه بالای جامعه آمریکا تعطیلات را در اروپا و در سواحل مدیترانه می گذرانند، در حالی که اعضای طبقه متوسط به مسافرت های گروهی با اتوبوس اکتفا می کنند و طبقات پایین جامعه مذکور به دیدار و اقامت نزد خویشاوندان می روند (نقل از نیک گهر، ۱۳۷۳، ص ۲۸۷). گذشته از این، آمار نشان می دهد که بزرگسالان آمریکایی، مدت زمانی را که به انجام فعالیت های شغلی و کارهای خانه و همسررداری اختصاص می دهند. از ۴۰/۶ ساعت در ۱۹۷۳، ۴۷/۳ ساعت در ۱۹۸۴ و سپس با افتی ناچیز ۴۶/۸ ساعت بوده است. به همین ترتیب، میزان اوقات فراغت آنها از ۲۶/۲ ساعت در هفته در سال ۱۹۷۳ به ۱۶/۶ ساعت در هفته در ۱۹۸۷ کاهش می یابد. با اینحال به رغم این افت در میزان اوقات فراغت طی دو دهه اخیر، هزینه مصرفی برای اوقات فراغت دو برابر شده است. برای نمونه، هزینه سالانه گذران اوقات فراغت در بین آمریکایی ها ۲۰۰ میلیارد دلار برآورد شده است. در اوایل دهه ۱۹۶۰، تنها ۳ میلیون نفر از آمریکایی ها برای گذران اوقات فراغت به سواحل دریاها مسافرت می کردند در حالی که در اواسط دهه ۱۹۸۰ این رقم به ۱۲ میلیون نفر افزایش یافت (لیندن^۱، ۱۹۸۷، نقل از واندرزندن، ۱۹۹۰، ص ۴۵۲).

نتایج مطالعات بالا و سایر پژوهش های مربوط به اوقات فراغت حاکی از این است که شیوه گذران اوقات فراغت در جوامع مختلف تحت تأثیر عوامل بسیاری از قبیل سن، درآمد، جنس، طبقه اجتماعی و ... است. با اینحال، با وجود گستردگی و فراوانی مطالعات انجام شده باید در تعمیم نتایج و نتیجه گیری ها جانب احتیاط را نگه داشت. شاید از عوامل مهم

رعایت این احتیاط اشکالات روش شناختی مطالعات، تفاوت های فرهنگی و اجتماعی جمعیت های مورد مطالعه و از همه مهم تر زمان مطالعه باشند. اما به طور کلی، با در نظر گرفتن این میزان از مطالعات می توان اظهار داشت که این پدیده هر چه بیشتر شناخته شده است.

در این مطالعه نیز به بررسی شیوه گذران اوقات فراغت ساکنان بالای ۱۸ سال شهرستان دماوند با در نظر گرفتن متغیرهای مختلفی نظیر سن، جنس، سطح درآمد خانواده، سطح تحصیلات، اصلیت، (بومی یا مهاجر بودن) وضعیت تأهل، محل سکونت و شغل پرداخته شده است. پرسش هایی که در این پژوهش مدنظر بوده اند عبارتند از:

۱. متوسط اوقات فراغت اکثر اعضای جامعه مورد مطالعه چه مدت است ؟
۲. اعضای جامعه مورد مطالعه اوقات فراغت خود را چگونه سپری می کنند ؟
۳. آیا میزان اوقات فراغت با متغیرهای مورد مطالعه (متغیرهای هشت گانه) ارتباط دارد ؟
۴. آیا نحوه گذران اوقات فراغت با متغیرهای مذکور ارتباط دارد ؟
۵. عامترین شیوه یا شیوه های گذران اوقات فراغت بین اعضای جامعه چیست ؟
۶. بیشترین میزان اوقات فراغت را چه کسانی دارا هستند ؟
۷. آیا امکانات گذران اوقات فراغت در سطح شهرستان دماوند به طور مساوی توزیع شده است ؟
۸. آیا بین خواست های اعضای جامعه در خصوص نوع امکانات برای گذراندن اوقات فراغت بر حسب جنس و محل سکونت تفاوت وجود دارد ؟
۹. آیا هر دو جنس از امکانات موجود به طور برابر برخوردارند ؟

روش پژوهش

در پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت موضوع پژوهش و گستردگی جامعه مورد مطالعه از روش زمینه یابی استفاده شد. به منظور جمع آوری اطلاعات لازم از یک پرسشنامه ۲۵ ماده ای محقق ساخته به عنوان مکمل پرسشنامه استفاده گردید.

جامعه و نمونه پژوهش

جامعه مورد پژوهش متشکل از کلیه افراد بالای ۱۸ سال ساکن در شهرستان دماوند است. اندازه نمونه انتخاب شده ۶۵۰ نفر است که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای انتخاب گردید. با توجه به دو طبقه شهری و روستایی در مجموع تعداد ۳۵۱ نفر شهری (۹۰ مرد و ۱۶۱ زن) و ۲۹۹ نفر روستایی (۱۵۲ مرد و ۱۴۷ زن) به عنوان نمونه انتخاب شدند. در ضمن از بین مناطق شهری شهرستان دماوند ۴ منطقه شهری و از بین مناطق روستایی آن، ۱۱ منطقه به عنوان مناطق نمونه برداری معین شدند.

ابزار پژوهش

ابزار اصلی جمع آوری در این مطالعه یک پرسشنامه محقق ساخته ۳۵ ماده ای (۳۲ ماده بسته و ۳ ماده باز) بود. به منظور تعیین اعتبار محتوایی پرسشنامه از نظرها و پیشنهادهای گروهی از استادان علوم اجتماعی و روان شناسی استفاده شد.

شیوه اجرا و تحلیل داده ها

پس از تعیین مناطق مورد نظر شهری و روستایی برای انتخاب نمونه، گروه پرسشگرها تحت آموزش فشرده در خصوص چگونگی اجرا و آشنایی با دستورالعمل مدون در دوره های زمانی مختلف مورد اجرا قرار گرفت. بعد، هر کدام از پرسشگرها با تعدادی پرسشنامه به تعدادی معین از منازل موجود در مناطق تعیین شده مراجعه کرده و طبق دستورالعمل اقدام به اجرای پرسشنامه کردند.

نتایج

در خصوص تجزیه و تحلیل آماری، چون متغیرهای مورد مطالعه از نوع گسسته و داده های جمع آوری شده از نوع اسمی و طبقه ای مرتب شده هستند، برای روشن ساختن ویژگی های اطلاعات و استنتاج مناسب از داده ها از هر دو روش آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. فرضیه ها با بهره گیری از آزمون های بی پارامتری مجذور خیدو نسبت Z آزموده و تحلیل شده اند.

طبق اطلاعات جمع آوری شده نزدیک به یک سوم آزمودنی ها (۲۲/۷ درصد) در شبانه روز بین سه تا چهار ساعت وقت فراغت دارند. به علاوه، در پاسخ به این پرسش که بیشترین میزان فراغت را چه کسانی دارا هستند، معلوم شد که افراد بالای ۵۰ سال، مونث ها، افراد ساکن در شهرها، آزمودنی های متعلق به خانوارهای با درآمد زیر ۳۰۰۰۰۰ ریال، مجرد و مهاجرها بیشتر از بومی ها وقت فراغت دارند.

در خصوص پرسش دوم، این نتیجه به دست آمد که عمده ترین شیوه های گذران اوقات فراغت اعضای جامعه مورد مطالعه به ترتیب "تماشای تلویزیون"، "مطالعه کتاب"، "ورزش"، "قرائت قرآن"، "مطالعه روزنامه"، "بودن در کنار خانواده"، "گوش دادن به موسیقی"، "انجام کارهای هنری"، و "مطالعه مجله" است. بر پایه این اطلاعات می توان اظهار داشت که عامترین شیوه های گذران اوقات فراغت در جامعه مورد مطالعه به ترتیب عبارتند از "تماشای تلویزیون" و "مطالعه کتاب". با توجه به پاسخ های آزمودنی ها، نزدیک به سه چهارم از کل آزمودنی ها عقیده دارند که توزیع امکانات اوقات فراغت در سطح شهرستان دماوند یکسان نیست. همچنین اکثر آزمودنی ها اظهار داشتند که امکانات گذران اوقات فراغت بیشتر برای مردان است تا زنان.

نتایج آزمودن فرضیه های مطرح شده در این پژوهش در جدول های زیر خلاصه شده است. جدول شماره ۱ مربوط به این فرضیه است که "میزان اوقات فراغت با هشت متغیر مورد مطالعه ارتباط دارد" همانطور که در جدول مذکور آمده است میزان اوقات فراغت با متغیرهای جنس، سن، وضعیت تأهل و شغل ارتباط معنی دار دارد.

جدول ۱: خلاصه تحلیل های آماری مربوط به سوال شماره ۱ (مدت اوقات فراغت)

بر حسب ۸ متغیر

متغیرها	جنس	سن	محل سکونت	درآمد	اصلیت	وضعیت تاهل	سطح تحصیل	شغل
آزمون خیدو	**	*	۴/۹۷	۲۲/۵۱	۶/۰۹	**	۱۲/۹۱	**
	۲۸/۰۲	۲۲/۱۸				۱۵/۸۵	۶۴/۹۷	

* معنی دار در سطح ۰/۰۵   ** معنی دار در سطح ۰/۰۱

نتایج آزمودن فرضیه ای دیگر مبنی بر اینکه ، " نحوه گذران اوقات فراغت با متغیرهای مذکور ارتباط دارد " ، در جدول شماره ۲ آورده شده است. نتایج نشان می دهد که چگونگی گذران اوقات فراغت با جنس و وضعیت تاهل آزمودنی ها رابطه دارد .

جدول ۲: خلاصه تحلیل های آماری مربوط به سوال شماره ۷ (شیوه گذران اوقات فراغت) برحسب ۳

متغیر

متغیرها	جنس	محل سکونت	وضعیت تاهل
آزمون خی دو	۵۹/۷۴**	۱۵/۷۰	۸۶/۳۳**

* معنی در سطح ۰/۰۵ ، ** معنی دار در سطح ۰/۰۱

جدول های شماره ۳ و ۴ نتایج آزمودن تفاوت نسبت پیشنهادهای آزمودنی ها به تفکیک جنس و محل سکونت در خصوص تدارک و برنامه ریزی به منظور گذران اوقات فراغت همسالان همجنس را در صورت تصدی مسئولیت برنامه ریزی نشان می دهند .

جدول ۳: خلاصه تحلیل های آماری مربوط به سوال ۳۵ (پیشنهادها) به تفکیک جنس

پیشنهادها	صنایع دستی	فعالیتها و مراکز هنری	فعالیتها و مراکز ورزشی	فعالیتها و مراکز مذهبی	فعالیتها و مراکز فرهنگی و علمی	سفرهای تفریحی و زیارتی	اماکن تفریحی	اماکن آموزشی
آزمون نسبت Z	۲/۸۵**	۳**	۱/۷۸	۰/۵	۱/۵	۰/۵	۱	۱/۴۲

• معنی دار در سطح ۰/۰۵ ، ** معنی دار در سطح ۰/۰۱

نتایج حاکی از این است که نسبت پیشنهادهای آزمودنی ها به تفکیک جنس در مورد توسعه صنایع دستی و توسعه فعالیت ها و مراکز هنری متفاوت است .

جدول شماره ۴: خلاصه تحلیل های آماری مربوط به سوال ۳۵ (پیشنهادها) به تفکیک محل سکونت

پیشنهادها	صنایع دستی	فعالیتها و مراکز هنری	فعالیتها و مراکز ورزشی	فعالیتها و مراکز مذهبی	فعالیتها و مراکز فرهنگی و علمی	سفرهای تفریحی و زیارتی	اماکن تفریحی	اماکن آموزشی
آزمون نسبت Z	۰/۷۱	۰/۵	۰/۲۱	۱/۵	۱	۲*	۲**	۰/۷۰

* معنی دار در سطح ۰/۰۵ ، ** معنی دار در سطح ۰/۰۱

بر پایه جدول شماره ۴ بین نسبت پیشنهادهای افراد شهری و روستایی در خصوص تدارک سفرهای تفریحی و زیارتی و توسعه اماکن تفریحی تفاوت وجود دارد.

نتیجه گیری

همانطور که گفته شد، نتیجه بررسی حاکی از این است که پدیده فراغت و جنبه های مختلف آن تا حد زیادی از متغیرهایی نظیر سن، جنس، محل سکونت، وضعیت تاهل و نوع شغل متأثر است. با توجه به ادبیات این موضوع می توان قضاوت کرد که نتایج این پژوهش تا حد زیادی موید یافته های مطالعات دیگر است.

در بررسی های انجام شده، اکثر آزمودنی های مورد مطالعه به طور متوسط در شبانه روز بین سه تا چهار ساعت وقت فراغت دارد. این نتیجه تا حد زیادی با نتایج مطالعات دیگر (مثلاً، علمداری، ۱۳۷۵، شجاع الدین، ۱۳۷۰) مطابقت دارد. به علاوه یکی دیگر از یافته های این پژوهش این است که —سوع فعالیت های فراغتی که اکثر افراد در زمان فراغت به آن می پردازند در بسیاری از مطالعات یکسان است. در این پژوهش و بسیاری از پژوهش های دیگر (مانند، علمداری، ۱۳۷۵، شریفیان و همکاران ۱۳۷۶، شجاع الدین، ۱۳۷۰، اشتاین و سمز، ۱۹۷۴، رکرز و همکاران ۱۹۸۹، میکس و مالدین، ۱۹۹۰، ریدر و همکاران، ۱۹۹۱، و وارتلا، ۱۹۹۲) "تماشای تلویزیون" بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. اکثر آزمودنی ها مورد مطالعه اظهار داشته اند که امکانات گذران اوقات فراغت در سطح شهرستان دماوند به طور مساوی توزیع نشده است، و نیز بسیاری از آنها عقیده دارند که امکانات موجود در محل زندگی آنها کمتر از سایر مناطق شهرستان دماوند است. جالب اینکه تقریباً نیمی از این افراد صرفنظر از متغیرهای مورد نظر اظهار داشته اند که این امکانات بیشتر در اختیار مردان است تا زنان.

این پژوهش نشان می دهد که مدت اوقات فراغت با متغیرهای سن، جنس، و وضعیت تاهل و نوع شغل رابطه معنی داری دارد. به علاوه، معلوم شد که افراد بیش از ۵۰ سال، افراد مونث، شهری ها، آزمودنی ها متعلق به خانوارهای با درآمد زیر ۳۰۰۰۰۰ ریال، مجردها و مهاجرها بیشتر از دیگران وقت فراغت دارند. به علاوه، در پی آزمودن فرضیه های مربوط به رابطه بین شیوه های گذران اوقات فراغت با متغیرهای مورد بررسی، تنها بین جنس و وضعیت تاهل با شیوه گذران اوقات فراغت رابطه معتبری به دست آمد. در خصوص تأثیر عامل جنس بر گذران اوقات فراغت برخی مطالعات (مانند، هین شینگ، ۱۹۸۱، آنجل، ۱۹۸۱، اشپریترز، ۱۹۸۳، ریدر و همکاران ۱۹۹۱) نیز به نتیجه فوق رسیده اند.

شاید جالبترین یافته این پژوهش پاسخ های آزمودنی ها به این سؤال است که در صورت تصدی مسئولیت برنامه ریزی و تدارک برای همسالان همجنس خود، چه برنامه ها و امکاناتی را فراهم خواهید ساخت. در این باره، بیشترین پیشنهادها مربوط به تأسیس مراکز ورزشی و تقویت این گونه فعالیت هاست. با مقایسه نسبت پیشنهادهای آزمودنی ها به تفکیک محل سکونت و جنس این نتیجه به دست آمد که بین زنان و مردان در خصوص ارائه پیشنهاد برای ایجاد و توسعه مراکز و فعالیت های صنایع دستی و مراکز هنری تفاوت معنی دار وجود دارد. به عبارت دیگر، زنان بیشتر از مردان این پیشنهادها را ارائه کرده اند. تفاوت نسبت پیشنهادهای افراد شهری و روستایی در خصوص تشکیل اردوهای تفریحی و زیارتی معنی دار بود. یعنی روستاییان بیشتر از شهری ها میل به تدارک چنین برنامه هایی برای همسالان همجنس خود هستند. همچنین تفاوت نسبت پیشنهادهای افراد شهری و روستایی در خصوص تأسیس مراکز تفریحی مثل پارک و سینما معنی دار بود، یعنی افراد شهری بیشتر از روستاییان این پیشنهاد را ارائه کرده اند.

همانطور که نتایج نشان می دهد، اوقات فراغت، مدت و شیوه گذران آن، می تواند تحت تأثیر عوامل مختلفی باشد، بنابراین لازم است دست اندرکاران و مسئولان برنامه ریزی و تأمین کنندگان امکانات مربوط به گذران اوقات فراغت به یافته های این پژوهش و پژوهش های دیگر توجه نمایند و بر نتایج آنها با دقت بیشتری تأمل کنند تا در نهایت به برنامه ریزی دقیق تر و درست تری در این خصوص رهنمون شوند.

در پایان لازم به ذکر است که به دلیل ماهیت موضوع پژوهش باید در تعمیم نتایج به جمعیت های دیگر جانب احتیاط را نگه داشت. شاید از عوامل مهم دیگر این نکته، اشکالات روش شناختی، تفاوت های فرهنگی جمعیت ها و زمان مطالعه از اهمیت بیشتری برخوردار باشند. اما به طور کلی، می توان از نتایج این پژوهش دست کم در مطالعات تطبیقی نهایت بهره را برد و به علاوه پژوهشگران بعدی می توانند همراه با در نظر گرفتن متغیرهای این مطالعه به بررسی رابطه متغیرهایی دیگر نظیر ویژگی های شخصیتی، عوامل فرهنگی، مذهبی، وضعیت جغرافیایی و مجموعه ای دیگر از عوامل با اوقات فراغت بپردازند.

منابع

- اسدی، علی، اوقات فراغت، تعاریف و دیدگاهها، سمینار ملی رفاه اجتماعی، ۲۲-۱۸ اسفند ۱۳۵۲، کمیته گذران اوقات فراغت، سازمان برنامه و بودجه.
- ادبی، فرهنگ، توسعه توریسم و گذران اوقات فراغت، سمینار ملی رفاه اجتماعی ۲۲-۱۸ اسفند ۱۳۵۲، کمیته گذران اوقات فراغت، سازمان برنامه و بودجه.
- میلز رایت (۱۳۷۰) بینش جامعه شناختی: نقدی بر جامعه شناسی آمریکایی، عبدالعبود، انصاری. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- بهنام، جمشید، راسخ شاهپور (۱۳۴۸) مقدمه ای بر جامعه شناسی ایران، تهران انتشارات خوارزمی.
- پزشکیان، نسرين (۱۳۵۴) رابطه گذران اوقات فراغت با بزهکاری نوجوانان کانون اصلاح و تربیت، پایان نامه کارشناسی.
- پور عطایی، علی (۱۳۵۱) چگونگی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان مشهد، پایان نامه کارشناسی، دانشگاه تهران
- دلخوش، محمد تقی، تأثیر مسابقات فرهنگی و هنری دانش آموزان در نحوه استفاده از اوقات فراغت، روزنامه اطلاعات، ۲۲ تیر ماه، ۱۳۷۷، شماره ۲۱۲۸۱.
- دیانتی، طیبه (۱۳۵۳) نحوه گذران اوقات فراغت دانش آموزان دختر و پسر دبیرستانهای تهران، دانشگاه تهران.
- روزنامه اطلاعات، ۲۲ تیر ماه، ۱۳۷۷، شماره ۲۱۲۸۱.
- زاهدی اصل (۱۳۷۰) جامعه شناسی فراغت (جزوه درسی) دفتر همکاری حوزه دانشگاه.
- شریفیان، مسعود و همکاران (۱۳۷۶) چگونگی گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان در فصل تابستان، تهران: دبیرخانه شورای عالی جوانان.
- شریعت پناهی، ابوالفضل (۱۳۵۳) بررسی چگونگی گذران اوقات فراغت دانش آموزان رشت، پایان نامه کارشناسی. دانشگاه تهران
- شلیله، فرامرز (۱۳۷۶) نحوه گذران اوقات فراغت آزادگان شهر قم، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- شگرف نخعی، ایرج (۱۳۵۰) بررسی درباره نحوه گذران اوقات فراغت گروهی از نوجوانان در تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد مشاوره و راهنمایی دانشگاه تربیت معلم، تهران
- شجاع الدین صدرالدین (۱۳۷۰) بررسی نحوه گذران اوقات فراغت کارمندان آموزش و پرورش تهران با تأکید بر نقش تربیت بدنی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم، دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی.

- صادقی، سیامک (۱۳۷۲) تحلیل روانی گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، پایان نامه کارشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
  - فرخ، زهرا (۱۳۵۳) بررسی گذران اوقات فراغت نوجوانان مرکز رفاه دو راهی قپان و تأثیر این مرکز بر چگونگی آن، پایان نامه کارشناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.
  - لطفی کاشانی، فرح و وزیری، شهرام (۱۳۷۴) چگونگی گذران اوقات فراغت دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، معاونت پژوهشی.
  - محمودی اشکور، حسین (۱۳۶۹) وسایل ارتباط جمعی و گذران اوقات فراغت در دبیرستانهای شهرستان ساوجبلاغ، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی.
  - مجله فرهنگ و زندگی، مقدمه ای بر جامعه شناسی فراغت، ژوفرد و مازدیه ۱۳۴۶.
  - مظفری، سیمین (۱۳۵۶) چگونگی گذران اوقات فراغت دانش آموزان دختر دبیرستان آزر م، پایان نامه کارشناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.
  - تأمین، ملویل (۱۳۷۳) جامعه شناسی قشر بندی و نابرابری های اجتماعی، تألیف، نیک کهر، عبدالحسین تهران، انتشارات توتیا.
  - کینگ، ساموئل (۱۳۴۹) جامعه شناسی، ترجمه، مشفق همدانی، تهران، انتشارات امیر کبیر.
  - برتراند راسل (۱۳۵۰) در ستایش فراغت (ترجمه، ابراهیم یوسفی)، تهران: نشر اندیشه
- Vander Zanden. James W.(1990) The Social Experience: An Introduction to Sociology .Second Edition . Mc Graw Hill, Inc.